

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Кафедра цивільного права № 1

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

_____ **О.М. Ярошенко**

«___» _____ **2021 р.**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

навчальної дисципліни

«Сімейне право»

(вибіркова)

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Харків 2021 р.

Програма навчальної дисципліни «Сімейне право»: галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень перший (бакалаврський)

Розробники:

Борисова Валентина Іванівна

завідувач, професор кафедри цивільного права № 1, кандидат юридичних наук, професор

Баранова Людмила Миколаївна

доцент кафедри цивільного права № 1, кандидат юридичних наук, доцент

Бут Яна Володимирівна

доцент кафедри цивільного права № 1, кандидат юридичних наук, доцент

Кацюба Карина Валеріївна

асистент кафедри цивільного права № 1

Кривобок Світлана Володимирівна

доцент кафедри цивільного права № 1, кандидат юридичних наук, доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри цивільного права № 1
Протокол від «02» вересня 2021 року № 1

Завідувач кафедри

проф. В. І. Борисова

« » _____ 2021 року

ВСТУП

Робоча програма навчальної дисципліни «Сімейне право» розроблена проф. Борисовою В.І., доц. Барановою Л.М., доц. Бут Я.В., доц. Кривобок С.В. та асис. Кацюбою К.В. Навчальна дисципліна «Сімейне право» є вибірковою дисципліною.

Робоча програма визначає дидактичну структуру і тематичну карту навчальної дисципліни відповідно до навчального плану та робочого навчального плану Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни, обсяг навчання, форми й засоби поточного і підсумкового контролю знань студентів усіх напрямків підготовки освітнього ступеня «Бакалавр».

Цілі навчальної дисципліни «Сімейне право» полягають в тому, щоб показати специфіку сімейного права в правовій системі, її зв'язок з Цивільним кодексом України, розглянути основи побудови Сімейного кодексу України, уніфікуючого права та обов'язки членів сім'ї та подружжя. Окрім цього, розглядаються проблеми класифікації сімейних правовідносин, міри захисту та відповідальності в сімейному праві, а також питання правоздатності, дієздатності та природи юридичних фактів стосовно сімейного права.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- формування уявлення про роль та місце сімейного права в системі українського права; предмет, метод та основні положення сімейного права; поняття та склад сімейного правовідношення; склад прав та обов'язків учасників сімейних правовідносин;
- засвоєння важливіших сімейно-правових понять та категорій, оволодіння сімейно-правовою термінологією та вміння оперувати нею;

- отримання знань про систему джерел сімейного права, юридичну техніку та структуру норм сімейного права;
- ознайомлення студентів необхідними теоретичними положеннями, виробленими сімейно-правовою доктриною та судовою й іншою практикою застосування норм сімейного права;
- розвиток у студентів спеціального юридичного мишлення, що дозволяє виявляти основні закономірності розвитку та функціонування сімейно-правового регулювання суспільних відносин з урахуванням реалій сьогодення;
- глибоке вивчення сімейного законодавства; систематизація, закріплення та розширення теоретичних та практичних знань за спеціальністю та застосування цих знань при розв'язанні наукових та практичних задач правового характеру;
- формування та розвиток навичок самостійної наукової роботи та оволодіння методикою проведення досліджень при вирішенні сімейно-правових казусів;
- формування та розвиток навичок самостійної роботи з нормативним матеріалом, навичокбору, аналізу та узагальнення судової та іншої правозастосовчої практики, а також навичок письмового викладення спеціальних юридичних питань;
- підготовка до майбутньої професійної діяльності, вироботка вміння аналізувати, робити висновки та обґрунтовувати свою точку зору щодо сімейно-правових правовідносин;
- вироботка вміння до творчого мишлення, фундаментального наукової самоосвіти, постійного підвищення свого професійного рівня, гарно орієнтуватися в сімейному законодавстві, вірно тлумачити та застосовувати його в процесі виконання професійних обов'язків.

«Сімейне право» у студентів мають бути сформовані такі предметні компетентності як: знання міжнародних стандартів прав людини в сімейних правовідносинах, їх гарантій та способів захисту у разі порушення; знання

положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо гарантування прав і свобод у сфері сімейних відносин; знання положень Конвенції про права дитини щодо забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання; знання прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав у сфері сімейних відносин; розуміння природи сімейно-правових норм і місця сімейного права в системі права; знання взаємозв'язку сімейного права та інших загальнотеоретичних та спеціальних навчальних дисциплін; знання засад і принципів сімейного права, а також змісту його правових інститутів; знання методів, прийомів і способів правового регулювання сімейних відносин; здатність аналізувати юридичні проблеми у сфері сімейних правовідносин та приймати вмотивовані рішення їх розв'язання; здатність до системного аналізу різних наукових підходів та теорій з окремих проблем сімейного права для висловлення та обґрунтування власних висновків; здатність здійснювати професійне тлумачення нормативно-правових актів для реалізації прав учасників сімейних правовідносин; навички орієнтуватися в умовах постійної зміни сімейного законодавства; уміння творчо використовувати знання теорії сімейного права та положень сімейного законодавства при вирішенні конкретних ситуацій у професійній діяльності; уміння складати проекти шлюбного договору та інших видів договорів у сфері сімейного права тощо.

Формування предметних компетентностей навчальної дисципліни має сприяти досягненню результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою першого (бакалаврського) рівня (базова компонента).

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**1.1. Інститут прокуратури та кримінальної юстиції; Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України; Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби Безпеки України; Факультет адвокатури; Господарсько-правовий факультет; Факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної системи України
(денна форма навчання)**

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів - 4	Галузь знань – 08 «Право» Спеціальність – 081 «Право» Рівень освіти – перший (бакалаврський)	Нормативна	
Модулів - 2		Рік підготовки:	
		семестр	
Загальна кількість годин - 120		6-й	
		Лекції	
		22 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання – 10, з них: аудиторних - 4 самостійної роботи студента - 6		Практичні заняття	
		26 год.	
		Самостійна робота	
	72		
	Вид контролю: залік		

2. ТЕМАТИЧНА КАРТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Інститут прокуратури та кримінальної юстиції; Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України; Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби Безпеки України; Факультет адвокатури; Господарсько-правовий факультет; Факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної системи України (денна форма навчання)

6-й семестр 2020/2021 н.р.

№ п/п	Календарні строки	Модуль №. Назва /Тема лекції, практичного /семінарського заняття, консультації	Аудиторні заняття /контактні/ (кількість годин)				Форми та засоби поточного та підсумкового контролю
			Лекції	Практичні/семинарські заняття	Консультації (групові/індивідуальні)	Інші види занять	

лекції – 22 години;

практичні заняття – 26 годин;

		Модуль № 1. Загальні положення сімейного права. Шлюб. Права та обов'язки подружжя					
--	--	---	--	--	--	--	--

		Тема 1. Загальні положення сімейного права. Лекція	2				
		Тема 2. Шлюб. Умови та порядок його укладення. Лекція	2				
		Тема 2. Шлюб. Умови та порядок його укладення. Практичне заняття		4			
		Тема 3. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя. Лекція	2				
		Тема 4. Майнові права та обов'язки подружжя. Лекція	4				
		Тема 4. Майнові права та обов'язки подружжя. Практичне заняття		6			
		Тема 5. Припинення шлюбу. Лекція	2		2		
		Тема 5. Припинення шлюбу. Практичне заняття					
		Модуль № 2. Визначення походження дитини. Права та обов'язки батьків, дітей, інших членів сім'ї та родичів. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.					
		Тема 6. Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та	2				

		обов'язків батьків і дітей. Лекція Тема 7. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей. Лекція	2				
		Тема 8. Майнові права та обов'язки батьків і дітей. Лекція Тема 6. Визначення походження дитини. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей. Практичне заняття	2	2			
		Тема 9. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Лекція Тема 10. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Для самостійного вивчення Тема 8. Права та обов'язки батьків і дітей. Практичне заняття	4	8			
		Тема 9. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Практичне заняття		4			
							залік

3. ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ, ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ

3.1. Навчальна дисципліна «Сімейне право» викладена з дотриманням наступних дидактичних принципів:

- використання компетентнісного підходу в навчанні;
- орієнтації освітньої діяльності на результати навчання, їх систематичний моніторинг і самооцінку;
- позитивної мотивації і сприятливого емоційного клімату (фону) навчання;
- аналізу помилок, колізій, казусів;
- евристичної бесіди;
- дискусії;
- фундаментальності й професійної спрямованості змісту, методів і форм навчання;
- доступності та дохідливості викладення матеріалу;
- зв'язку навчання з життям;
- академічної свободи учасників освітнього процесу;
- урахування особистих можливостей учасників освітнього процесу;
- мотиваційного забезпечення освітньої діяльності;
- модуляризації і тематизації навчального процесу, тощо.

3.2. Зміст навчальної дисципліни «Сімейне право» викладений із використанням наступних інноваційних технологій:

- проблемного навчання;
- модульно-рейтингової системи навчання;
- інтегральної;
- інтенсифікації навчання на основі опорних схем;
- організації пізнавальної діяльності;
- саморозвитку;
- проблемно-пошукової діяльності;

- дистанційного навчання, тощо.

3.3. При вивченні навчальної дисципліни «Сімейне право» застосовуються наступні інтерактивні методи навчання:

- пояснювальний;
- дослідницький;
- навчальна дискусія;
- аналітичний;
- практичний;
- ділові ігри;
- оволодіння знаннями.

4. МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за допомогою наступних методів педагогічного контролю:

а) традиційні методи:

- усного індивідуального опитування: індивідуальне опитування, розв'язання практичних завдань, бесіда тощо;
- письмового контролю: есе у рамках запропонованих тем тощо.

б) інноваційні методи: колоквіум, кейс-стаді, рольові/ділові/інтелектуально-конкурентні ігри тощо.

в) методи самоконтролю:

- уміння самостійно оцінювати свої знання;
- уміння самостійно знаходити допущені помилки, неточності, а також спосіб усунення виявлених недоліків, peer review тощо.

5. ШКАЛА ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Контроль знань в рамках навчальної дисципліни «Сімейне право» здійснюється з урахуванням бально-рейтингової системи за результатами складання заліку.

5.1. Розподіл балів між формами організації навчального процесу і видами контрольних заходів:

лекції - 0 балів;

практичні заняття (Модуль № 1 і Модуль № 2) - 20 балів;

виконання завдань СРС - 10 балів;

участь у колоквіумах та кейс-стаді – 10 балів;

залік – 60 балів.

Разом: 100 балів.

Порядок формування балів за навчальною дисципліною здійснюється за накопичувальним принципом і є підставою одержання студентом оцінки за результатами практичних занять та допуску до складання заліку. Якщо студент набрав протягом семестру за підсумками поточного контролю менше половини максимальної кількості (менше 20 балів) з навчальної дисципліни, то він до заліку не допускається.

5.2. Шкала підсумкової оцінки знань студентів

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Сімейне право» виставляється в залікову книжку у вигляді: «зараховано» або «незараховано» відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮАУ
A	Зараховано – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	90 – 100
B	Зараховано – вище середнього рівня з кількома помилками	80 – 89
C	Зараховано – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок	75 – 79
D	Зараховано – непогано, але зі значною кількістю недоліків	70 – 74
E	Зараховано – виконання задовольняє мінімальні критерії	60 – 69
FX	Незараховано – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	35 – 59

F	Незараховано – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс	1 – 34
----------	---	--------

Знання студентів оцінюються за наступними критеріями:

- знання фундаментальних понять та категоріального апарату навчальної дисципліни «Сімейне право», їх визначень;
- знання теоретичних та практичних проблем сімейних правовідносин, наявність уявлень про можливі шляхи їх вирішення;
- знання основних нормативно-правових актів, регулюючих сімейні правовідносини, умов, меж і специфіки їх застосування.

Критерії оцінювання знань і умінь студента з навчальної дисципліни «Сімейне право» під час заліку повинні відповідати нижчевказаним параметрам:

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
60	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях дисципліни. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури з навчальної дисципліни. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни та використання отриманих знань у практичній роботі.
55	1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою з навчальної дисципліни. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
50	1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної літератури з навчальної дисципліни. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
45	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури з навчальної дисципліни.

	3. Помилки та суттєві неточності у відповіді на заліку за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
40	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Ознайомлення з основною літературою з навчальної дисципліни. 3. Помилки у відповіді на заліку за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
35	1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на заліку.
0	1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

Рівні оцінювання результатів навчання:

- пороговий (D, E),
- типовий (B, C),
- відмінний (A).

6. НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Стандартизований навчально-методичний комплекс (бібліотека НЮУ) -

http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=108:s%D1%96mejne-pravo&Itemid=151

Програма навчальної дисципліни "Сімейне право України": (галузь знань 0304 "Право", освітньо-кваліф. рівень "Бакалавр", напрям підгот. 6.030401 "Правознавство") / уклад.: В. І. Борисова, В. Л. Яроцький. - Х. : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2013. - 8 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/PROGRAMS_2013/Pr_0053.pdf

База даних «Навчальний електронний інформаційний комплекс «Сімейне право» (НЕІК «Сімейне право»). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://neik.nlu.edu.ua/course/view.php?id=41>

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни "Сімейне право" (відповідно до вимог ESTC) [Текст] / уклад. В. І. Борисова [та ін.] . - Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2008. - 41 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2009/043.htm

7. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативно-правові акти:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021

Конституція України від 28.06.1996 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон від 01.07.2010 року № 2398-VI. - [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>

Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. – [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11. 12. 2003 року № 1382-IV. - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року .
- [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>

Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами сімейних правовідносин: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 05.07.2011 року. - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0048323-11>

[Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України: Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 23.05.2001 року № 32/5/101](#) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0473-01>

Судова практика:

Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Хант проти України» (заява № 31111/04) від 07.12.2006 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_126

Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Савіни проти України» (заява № 39948/06) від 18.12.2008 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_454

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 (справа № 1-4/2009) від 03.02.2009 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-09>

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „КІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 17-рп/2012 (справа № 1-8/2012) від 19.09.2012 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>

Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 3. - [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>

Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3. - [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>

Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>

Про практику розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>

Підручники, навчальні посібники:

Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник / І. В. Апопій. – К, 2011. – 360 с.

Гопанчук В.С. Сімейне право України: Навч. посіб. – К., 2009. – 304 с.

Матвеев Г. К. Советское семейное право / Г. К. Матвеев. – М., 1985. – 208с.

Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар / З. В. Ромовська. – К., 2009. – 432 с.

Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар / За ред. І.В.Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.

Семейное право Украины: учебник / Ю С Червоний [и др.]. – Х., 2005. – 520 с.

Сімейне право: підручник / Л. М. Баранова [та ін.]; за заг. ред.: В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х.: Право, 2012. – 322 с.

Сімейне право. Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-практ. посіб. / Центр правових досліджень Фурси / за заг. ред. С.Я. Фурси. – К., 2005. – Кн. 1. – 896 с.

Советское семейное право: учебник / Под ред. и с предисл.: В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1982. – 224 с.

Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.]; за аг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. – К.:Юрінком Інтер, 2016. – 520 с.

монографії:

Гойхбарг А. Г. Новое семейное право. Монография / А. Г. Гойхбарг. – М., 1918. – 88 с.

Данилин В.И., Реутов С.И. Юридические факты в советском семейном праве / В.И. Данилин, С.И. Реутов. – Свердловск, 1989. – 156 с.

Розгон О.В. Договори в сімейному праві України. – К. : Ін Юре, 2018. – 301с.

Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовская. – Львов, 1985. – 180 с.

Тарусина Н.Н. Семейное право.: Очерки из классики и модерна: монография /Н.Н. Тарусина: Яросл. Гос. Ун-т. – Ярославль: ЯрГУ, 2009. – 616 с.

статті:

Азимов Ч.Н. О соотношении частного и гражданского права / Ч. Н. Азимов // Проблемы законности: Респ. міжвідом. наук. зб. – Вип. 30. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / отв. ред. В.Я. Таций, 1995. – С. 87 – 91.

Антокольская М. В. Место семейного права в системе отраслей частного права (по трудам цивилистов России конца XIX – начала XX века) / М. В. Антокольская // Государство и право. – 1995. – № 6. – С. 30 – 40.

Апопій І. Класифікація підстав недійсності шлюбу / І. Апопій // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 1. – С. 128-130.

Борисова В.І.. Опіка та піклування над дітьми //С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть) Вип. : Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні (до 20-річчя Незалежності України) Ч.П: Наукові статті учасників УШ Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму. Харків: ФОП Носань В.А.- 2011, с. 16-26.

Борисова В.І.. Шлюб: умови дійсності та недійсність за законодавством України. – України // Сучасні проблеми приватного права: збірник наукових праць присвячених 80-й річниці з Дня народження Ярослави Михайлівни Шевченко / відп. ред. Н.С, Кузнецова, Р.О. Стефанчук. - Київ: ВГО "Асоціація цивілістів України", - Кам'янець-подільський, ТОВ "Друкарня "Рута", 2012. 464 с.– С. 9-24.

Борисова В.И. Фактическое воспитание и усыновление как семейная форма устройства на воспитание детей, оставшихся без родительского попечения. Гл. 2 //Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография /В.К. Антошина, В.И. Борисова, И.В. Жилинкова и др.; под общ. ред. Д-ра юрид. наук, проф.. И.В.А. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. – 240 с.. – С.201 -219. (рус.яз).

Бичкова С., Федосєєва Т. Представництво інтересів заявника у справах про надання права на шлюб / С. Бичкова, Т. Федосєєва // Право України. – 2008. – № 6. – С. 94 – 99.

Ватрас В.А. Про сутність сімейних правовідносин / В.А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3–4 (7 – 8). – С. 111 – 188.

Ватрас В.А. Генеза поняття «суб'єкти сімейних правовідносин» / В.А. Ватрас // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2005. – № 1– 2 (13– 14). – С. 120 – 129.

Д'ячкова Н.А. Правові наслідки недійсного шлюбу // Проблеми цивільного права та процесу: Матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 травн. 2010 р.). – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 117-118.

Євко В.Ю. Правовий режим майна осіб, між якими був зареєстрований недійсний шлюб або шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 6. – С. 90 – 102.

Жилінкова І.В. Імперативне і диспозитивне регулювання майнових відносин в сім'ї // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 1 (20). – С. 115 – 120.

Жилінкова І.В. Поняття сім'ї в праві // Вісник університету внутрішніх справ. – 2000. – № 10. – С. 247 – 251.

Ковтунова Л.Ю. Виникнення та розвиток інституту недійсного шлюбу у сімейному праві / Л. Ю. Ковтунова // Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези III міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2008 р.). – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – С. 189 – 191.

Лепех С. М. Проблеми правового регулювання відносин конкубіату за СК України 2002р. / С. М. Лепех // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС. – 2010. – №3. – С. 147-154.

Новохатська Я.В. К вопросу о правовой природе брака / Я.В. Новохатська // Право України. – 2002. – № 4. – С. 131 – 135.